

De sidste efterretninger

Af Poul Grosen Rasmussen

Beretningen om korporal og plejesøn Jørgen Skaus muntre liv og opvækst i Hejsager/ Vandling samt hans forberedelse og skæbnesvangre deltagelse i 84. regiments kampe i slaget ved Mons den 23. august 1914.

En konvolut fyldt med minder

I forbindelse med et generationsskifte på Dalgården i Hejsager dukkede der en tyk konvolut op med breve, postkort, avisudklip og officielle dokumenter vedrørende Jørgen Skau. Konvolutten var afsendt fra Crefeld den 5. oktober 1914 og var stilet til gårdejer Jørgen Ravn i Vandling. Indholdet bestod af breve, der fortæller om et nært og kærligt forhold mellem en plejesøn og hans plejeforældre. Postkort, der beretter om Jørgens Skaus soldatertid og hans rejse til fronten. Avisudklip og dokumenter, der omtaler den militære udvikling på slagmarken. Endelig var der i konvolutten en række gribende og deltagende breve fra familiens venner og naboer. Om postkortene var der forsigtigt føjet et stykke papir med teksten "De sidste Efterretninger fra vores Jørgen".

Barndomsliv og opvækst i Hejsager

Jørgen Skau er født den 3. marts 1889 på Dalgården i Hejsager. Han bliver døbt i Halk Kirke den 29. marts 1889 og blandt fadderne finder man Jørgen Ravn fra Vandling. Jørgens far var Laue Nissen Skau født 12. oktober 1847 og hans mor var Christine Louise Holdt født 14. november 1856. Da Jørgen fødes har han en storebror Nis Lausen Skau født 5. april 1885 samt en storesøster Margaretha Skau født 8. januar 1887. Jørgen vokser op på Dalgården og får 4 mindre søskende: Hedvig Catharine Skau født 16. april 1891, Maria Dorothea Skau født 23. juli 1894, Asmus Nissen Skau født 21. juni 1899 samt Bertholdt Skau født 4. oktober 1901.

Nis, Margaretha, Jørgen og Hedvig

Der findes ikke mange oplysninger om Jørgens barndomsliv, men det må formodes, at han har gået i Hejsager Skole fra maj 1895 til marts 1903. Tilsvarende oplysninger er fundet for hans 3 søstre. Den grundlæggende landbrugsfaglige uddannelse har han nok fået af sin far og sin storebror Nis. De fleste af de faktuelle oplysninger om Jørgen Skau og hans familie er fundet i relevante kirkebøger og folketællingerⁱ.

Konfirmation med to forældrepar

Jørgen Skau er ikke konfirmeret i Halk Kirke, som man skulle formode. Derimod finder man ham konfirmeret i Sønder Starup Kirke den 5. april 1903. Laue Nissen Skau, gårdejer i Hejsager og Christine Louise født Holdt er anført som forældre, men herudover er der også oplysning om et plejeforældrepar: Jørgen Ravn, gårdejer i Vandling samt Hanna født Holdt. Jørgen Ravn er født på Roskammergårdⁱⁱ i Vandling 18. juni 1854 og (Jo)hanne Dorthea Holdt er født i Tyrstrup 12. august 1849. De bliver viet i Sønder Starup Kirke den 7. juni i 1883.

Laue Skau og Christine Holdt

Hvad kan nu være forklaringen på, at der er to forældrepar med til konfirmationen? Hanne er Christines 7 år ældre søster. Hanne og Jørgen Ravn har på dette tidspunkt været gift i 19 år og er stadig barnløse. Heroverfor står Christine og Laue Nissen Skau, der har været gift i 18 år og har fået 7 børn. Det var ikke ualmindeligt, at en familie med mange børn overdrog et barn til en barnløs familie – især ikke, når familierne var knyttet så tæt sammen, som Christine og Hanne var det. Hvornår Hanne og Jørgen Ravn har fået opgaven som plejeforældre, er der ikke fundet oplysninger om.

En opbyggelig tale til konfirmanden

I forbindelse med konfirmationsfesten holder Hanne en formanende og opbyggelig tale for sin plejesøn Jørgen Skau:

Kære lille Jørgen

Til Minde om din Konfirmationsdag, har jeg over din lille Seng anbragt Billedet af ham som har lit og død for dig og som du nu har lovet at være tro indtil Døden, ja kjære lille Jørgen gid aldrig det skulde blive dei for ringe at bøje dine Knæ i ald stilhed for ham som dog i grunden, allerede som Barn tilsyneladende har maget aldting saa vel for dig, tak ham i ald Stilhed og bøi dig for ham, jeg veed at jeg har lært dig at bøje dig for min Villie, og ogsaa for alle dem du har omgaaet med, men det er jo langt fra nok, men med Haab i mit Hjerte nedskriver jeg disse Linier ikke for at kaste dem bort, men gjem dem og naar saa engang at Sorg og Modgang skulde indfinde sig hos dig tag det, læs det, du vil deri see hvor kærlig jeg beder for dig. Jeg selv har prøvet saa meget men gud Herren har maget aldting saa godt for mig, han har lært mig hvor jeg skulde finde Trøst, og det kun i ham alene.

din hengivne Tante

Tre breve til en kær lillesøster

I 1910 er Jørgen 21 år gammel og ansat på gården Hjortspring i Svenstrup på Als. I anledning af hans lillesøster Hedvig Catharine Skaus 19 års fødselsdag den 16. april sender han en munter og længselsfuld fødselsdagshilsen hjem til sin søster samt til den øvrige familie:

Kære Søster!

I Dagens anledning sender jeg Dig en hjertelig Lykønskning og ønsker Dig alt mulig godt. Det står jo ikke i min magt at bage en Kage til Dig sådan som jeg fik elles havde jeg gjort det. Jeg er allerede godt inde i

Forholdene her. Vi har jo travlt ver Dag i marken. I Dag har vi først begyndt og så Havre så Der er jo meget at gøre innd. Men vi er jo også til gengæld mange Folk. Vi er foruden Fodermesteren og Svinevogteren 4 Karle ved Hestene og 5 Pollaker 2 Piger og 3 Karle også Manden, Husbestyrerinden og 2 unge Piger som ikke siger et Ord når De ikke bliver spurgt. Vi står op om Morgenen kl. 5 spiser eller drikker Kaffe kl ½ 6 rykker ud kl 6 har Frokosttid fra 9-9 ½ Middagsvil fra 12 – 1 ½ spiser Brød fra 4 – 4 ½ og holder op Klokken 7 så faar vi igen til Aftensbrød kartoffler eller Grød og Tee og Brød i det hele taget faar vi efter vad jeg ind til Dato har observeret en god Kost ganske vist gir det ikke så mange Småkager og Himmerigsmundfulde som i Wandling men Det kan man jo heller ikke Forlange. Det verste er man skal selv gøre sit Fotøi ren. Om Aftenen sidder vi i Stuen og læser Aviser og drøfter Dagens Begivenheder med vores Principal for resten en meget net mand. Han kan sige 10 ord i Sekundet og blive ved i en ¼ time uden at stanse. Vi har i den sidste

Gården Hjortspring i Svenstrup på Als

Tid haft smukt Veier i Dag Regner det lidt men det er ikke så slemt. Den Dag jeg kom Regnede det også lidt vi havde en slem Overrejse med Dampskibet men jeg blev dog ikke Søsyg endskønt der var flere som var det. Til Slut ønsker jeg Dig endnu engang en glad Kalads og sender mange Hilsen til Dig. Mamma. Baba Nis Dora Asmus Bertholdt og Eder alle fra Jørgen. Skriv snart.

Livet på gården Hjortspring har ind i mellem været hårdt og Jørgen har savnet sin familie. Maden har været god, men der har været for få kønne piger. At få brev hjemmefra har været en opmuntring i det daglige arbejde. Den 1. maj 1910 sender Jørgen dette brev hjem til sin søster:

Kære Søster!

Mange Tak for dit fra Gluksburg modtagne Brev. Det falder jo som en Bombe ind i min Tilværelse og springer den dårlige Stemning i Luften naar man faar brev fra en kær lille Søster som Du. Jeg kan næsten forestille vorledes det maa være at faa Brev fra Kæresten endskønt jeg kun har modtaget et på 1 ¼ Side men nok om det. Sagen er at jeg har et godt Helbred og fortrinlig Appetit. Spiser 11 Stykker Brød 10 Kartoffler og et passende quantum Skemad/ Vælling Grød Kaal. Evt. Riissup. Fisk. Pandekager med Tilbehør og va der ellers forefalder i den Daglige Spiseseddel. Det værste er at jeg ikke har seet en eneste Køn Pige så længe jeg har været her undtagen Mimmi som kom i Dag med Toget fra Sønderborg til Svenstrup i en nedtrykket Sindsstemning glemte tilligemed hendes Cykel i Toget. Der var nemlig ikke en sjæl at tage imod hende undtagen mig som heldigvis var der efter vores egne unge Piger. Karlen som skulle hente hende mødte vi saa paa Hjemvejen.

Jeg har i Dag været i uafbrudt virksomhed med at køre Tøi bort og hente noget nyt Men der skal jo en til det værste sagde Drengen der skulde han gøre lille Brors Bukser rene. Men det er sandt Husk endelig at Hils den ubekjendte Skønhed Dora Diederichsen jeg haaber jeg lærer hende Personlig at Kjende naar jeg Engang i Sommerens Løb besøger Dig. Jeg har haft brev fra Mamma og Nis. De har det jo alle godt. Forhaabentlig hører jeg fra Dig før Pindse ogsaa tuf Krenty fideles Wiedersehn. Med ønsket om en yndig Pindse og mange dejlige Hilsner forbliver jeg din middelstore Broer Jørgen.

Nu først obdager jeg at der manglede en hel Side og jeg vil benytte Den til at sætte Dig ind i vor Nutidige Standpunkt til Landvesen. Vi har tilsaaet med Undtagelse af Kløverfrø, Roerfrø og lidt Blandseea til Staldfoder. Er i Besiddelse af 22 Kyllinger voraf den ene er død Alder 3 uger. Har omtrent 90 Små Grise som gaar med rivende Fart for 19 mark Stykket. Roerne er obfodret, Halm har vi ikke meget af. Køerne er ikke kommet ud endnu. Møddingen er udkørt. Kartofflerne i haven er sat. Erterne lagt i morgen skal vi save Træ og hugge Kvas på maskinen. Ligeledes køre mælk til Svenstrup. Harve på Roemarken. Køre Ajle med to Spænd. Har købt 200 Sække Byg til Pris af 13.15 m (Har Telefon No ubekendt) Lidt Konfekt Kunde gøre godt.

At der også var tid til spil og (pinse-)fest i Årøsund samt vilje til at cykle langt for at møde en sød pige fremgår af Jørgens sidste brev afsendt den 22. maj 2010 fra hans ophold på gården Hjortespring på Als:

Kære Søster!

Jeg troede næsten du var druknet paa andenpindsedag da du ikke var landet da Toget kørte. Men Pappa havde dog seet din Møtz paa Tirsdag morgen. Jeg fik jo ikke engang sagt rigtig Farvel til Dig men Forhaabentlig kommer du snart herover og besøger mig. Du morede dig vel storartet i Aarøsund efter som du ikke kunde naa og komme med Toget? Dora var heller ikke tilfreds med at du blev borte. Hvem var for resten med på denne Tur? Jeg havde lidt Udheld da jeg reiste her om min Cykel havde tabt Luften da jeg kom til Stevning – Nord og den ene Pedahl tabte jeg ogsaa saa jeg maatte gaa fra Stevning af og Hjem. Et held var det at den holdt til Aabenraa. Jeg traf om Bord på Dampskibet sammen med et paar Herrer fra

Sønderborg og vi tog saa i ald Gemytlighed en lille Oldskat vor jeg var saa heldig at vinde. Jeg morede mig ikke godt i Aarøsund jeg var først rigtig glad da jeg saa benken foran Rabarbergrøden Hjemme i Wandling.

For jeg var mellem os sagt saa sulten som en Stork. I Gaarftes var jeg ovre hos Mimmi. Hun havde det ligesom lidt bedre og jeg kan jo Hilse fra hende. Hun er nud alligevel en sød Pige ligesom hende paa Guderup Banegaard. Men de er ogsaa de eneste paa hele Als Norreherde som jeg har seet. Samtidig med Brevet til dig sender jeg Frøken Bertha Massen en Dukke saa kommer jeg maasked selv bagefter. Du må endelig ikke fortælle at det er fra mig. Forhaabentlig lader du snart høre fra dig vorledes det som sagt morede dig i Aarøsund, om i har seet, vorledes Dukken blev modtaget, vornaar du kommer hertil og ellers tilfældige Nyheder?

Har i dag et meget smukt Veier vad der for resten er tilfældet ver Dag med lidt Blæst.

Mange Hilsen til Slut til hele Rabsebiksen og til dig fra Jørgen.

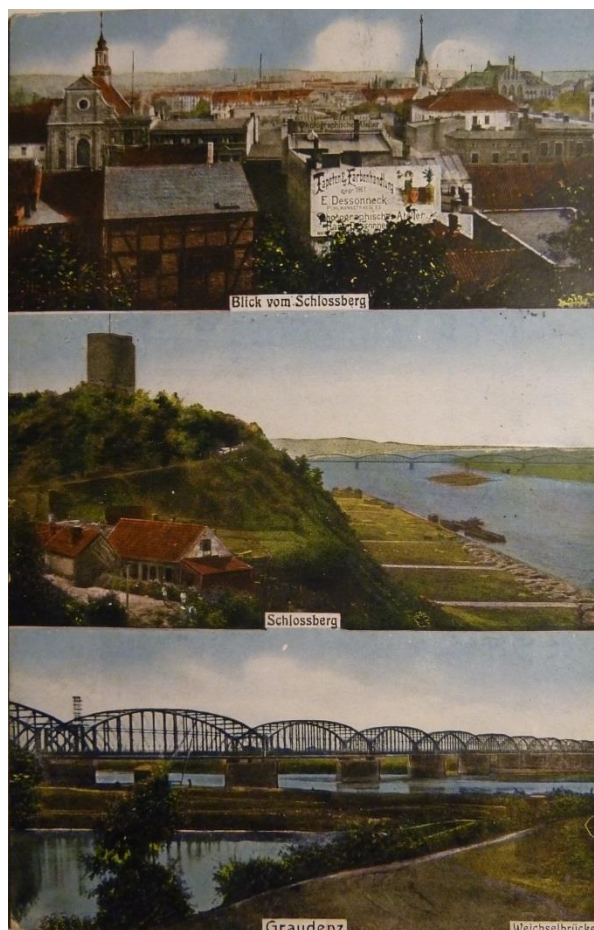
Soldatertjeneste i Graudenz

I perioden 1867-1920 var Sønderjylland underlagt de preussiske love, der bestemte at alle mænd var værnepligtigeⁱⁱⁱ. Man blev optaget i lægdsrullen fra 20 til 38 år. I 1911 er Jørgen Skau 22 år og indkaldt til soldatertjeneste. En del af uddannelsen og træningen foregik i forterne ved byen Graudenz. Graudenz ligger i det nuværende Polen ca. 200 km syd for Danzig/ Gdansk^{iv}. Den 29. maj 1911 sender Jørgen Skau et postkort fra Graudenz til sine plejeforældre Hanne og Jørgen Ravn og varsler orlov og et snarligt besøg i Vandling:

Kære T og Onk.

Vi har nu i Dag overstaet Bataljons Besichtigungen. I morgen har vi Kompagnieskarpskydning og i overmorgen Parademarch. Jeg kommer saa Hjem på Lørdag. Tiden kender jeg ikke inu. Har saa Orlov til den 16. juni. I kan tro jeg glæder mig dertil. Ellers har jeg det hel godt. Med mange Hilsner til Eder begge fra Eders Jørg. Hils Christine.

På forsiden af postkortet er der 3 fotos af hhv. udsigt over Schlossberg (By), Schlossberg (Fæstning) samt broen over floden ved Graudenz. (Weichselbrücke)

Postkort med partier fra Graudenz

Den 16. juni 1911 sender Jørgen Skau et postkort fra Berlin (på vej tilbage mod Graudenz) og ønsker sin plejefar tillykke med fødselsdagen (57 år) den 18. juni:

K. T. og O.

Jeg er nu ankommet hertil. Traf Kameraderne i Neumünster og Hamborg, saa jeg har Selskab. Sov omtrent hele veien fra Hamborg hertil. Vi har jo inu en lang Tur for os. Onkel ønsker jeg til Fødselsdagen alt godt. Forhaabentlig gaar Forkølelsen snart over. M. Hilsen Eders Jørgen.

På forsiden af postkortet er der et foto fra Berlin Bahnhof Friedrichstrasse med banegårdsbygning, damplokomotiv, mylder af hestevogne, lastbiler med turister, cyklister og mange sorgløse fodgængere, der er på tur i den pulserende storby.

Den 21. november 1911 skriver Jørgen et langt brev til sin søster og sin familie og fortæller udførlig om soldaterlivet. Der er ikke så meget at lave, men hans overordnede synes ikke, at han er streng nok over for rekrutterne. At Jørgen også er blevet lidt forfængelig vidner hans hemmeligheder og hans interesse for at blive fotograferet om:

Berlins banegård i Frederichstrasse

Kære Søster!

Af Mammars kære Brev som jeg modtog i Søndags ser jeg at der dog er en lille Forandring til det bedre med din Sygdom og jeg Haaber snart at modtage nogle Linier fra dig selv naar du først maa begynde at komme u af Sengen. Det bliver jo med Tiden lidt Kedsomelig stadig at ligge tilsengs. Jeg har jo ikke rigtig prøvet det enu men jeg har Næsen fuld naar jeg blot ligger et paar Dage men dog staa ikke for tidligt op bedre nu at ligge en Dag længere en faa et tilbageslag og saa ligge igen. Hvilken Doktor har du? Honnopathan? Det er jo dog ham Tante har større Tiltro til og jeg tror ogsaa nok han er dygtig. Skade jeg er saa langt borte eller kunde jeg komme og forkorte dig Tiden. Jeg har nemlig en hel Del at betro dig som dog faar vente til Julen naar jeg kommer Hjem da jeg ikke saa gerne vil skrive det.

Det er ellers ikke Statsfarlige sager men du kan vist nok tænke dig hvor Skolen trykker? Jeg har nu ladet mig Photographere og har sendt et par Prøvebilleder hjem til Wandling. Brystbillede og Kropsbillede jeg ved ikke rigtig selv vilken Slags der er bedst for når jeg selv skal sige det og uden at smigre mig selv som Jens Thulesen altid sagde saa er jeg køn paa dem begge og det tillader du dig vist Heller ikke at betvivle for saa Kunde du komme i Konflikt med mig og det er en farlig Sag med en tysk Soldat. Jeg er ellers let at komme af sted med det er der i et vert Tilfælde flere som paastaar her. Jeg skal nok for at komme til sagen saa snart jeg faar nogle Billeder sende et af ver Slags saa kan du selv Bestemme og det vilde saa være mig kært at faa din Dom at vide. Maaske sidst i denne Uge er der nogle ferdig. Jeg er i dag paa Vagt og denne gang som Vagthavende på et af Forterne som der jo er nogle af her ved Graudenz. Det er dog betydelig bedre som staa Posten i denne Aarstid vor vinden tuder og i dag kom der af og til nogle Regnbygere og de ser noget forfrosne u naar de har stået deres 2 timer af.

Vi fyrer dog i Kakkellovnen saa længe vores Kul rækker og den slags Ting er det altid lidt sparsomt med ved militæret. Stuen er dog ikke så stor så Temperaturen er god. Det er som sædvanlig 3 af de største Forbrydere som vores Kompagni har som jeg har med mig men de har alle været her flere Gange før saa de ved god Besked. Min Bestilling er jo ikke saa slem jeg har blot at føre Vagtbogen og skrive en Morgenmelding og sørge for at Posterne bliver rigtig afløste og at der hersker roe og orden paa Vagtstuen. Den øvrige tid har jeg ikke andet at gøre end skrive, læse, spise, sove og det er til at holde u. I morgen er det jo Bededag da havde det ogsaa været helt net at være i Kasernen og maaske gaa u at spadsere lidt. Det bliver der dog ikke noget af da vi først kan være tilbage herfar omkring Kl. 4 halv 5 da det enda er en lille Tur uden for Byen. Saa den Søndag maa jeg slaa en streg over.

Tiden gaar ellers hel flydende hos Rekruterne. Man staar for det meste indpakket i Mantelen og Hænderne til Albuerne i Lommen og raaber og Kommanderer med Rekruterne. Feldveblen har dog været efter mig han mente jeg var ikke streng nok på Stuen de havde det for godt. Jeg skulde ingen Ting selv gøre blot gaa og kikke i Krogene og saa befale. Men det er ikke saa let for det mindste jeg siger saa er der strax en to tre mand som vil gøre det og saa er det ikke let at jage rundt med dem som naar de vare lidt opsætsige. Naar de er flinke over for mig saa er jeg det ogsaa. Vi har ogsaa i ver uge store Garnisionsøvelser. Jeg er dog enten Gruppenföhre eller Patrouillenföhre men maa alligevel løbe den samme Veilængde som alle de andre saa det hjælper mig ikke meget. Forleden kom jeg til at gaa sammen med en Sergent fra vores Komp og han fortalte mig Historier. Bland andet ogsaa om en pige som vilde gifte ham. Det er en som vi altid har til bedste og her var han kommet i med den rette.

Brevet til m. Fødselsdag kom et par Dage for tidligt. Jeg havde skrevet om Fredagen og vilde først sende det bort næste Dag, men saa havde den ene af R. taget det med og puttete det i Kassen. I Håbet om at Brevet træffer dig i rask bedring og ved godt Humør sender jeg dig mange Kærlige Hilsner og Ønsker at du i et vert Tilfælde til Jul møder med et par runde Kinder og en lille Doppelthage din elskede Broder Jørgen. Mange Hilsener til Mamma, Babba, Dora, Asmus, Bertholdt og Nis som vist er strålende Lykkelig.

Forlovelsesgilde

Ud over de mange breve, postkort og udklip vedr.

Jørgen Skaus liv og levned var der også en trykt invitation til en forlovelsesfest for Anna Nissen, Haderslev og Jørgen Skau, Vandling. Datoen for offentliggørelsen af denne forlovelse var i januar 1914.

Hvem var denne kvinde og hvor havde Jørgen truffet hende? Kikker man i kirkebogen for Vor Frue Sogn i Haderslev er der oplysning om en Anna Dorteia Nissen født næsten samtidig med Jørgen^v. Nemlig den 5.

februar 1889. Hun er datter af Christian Nissen og Anna Margretha født Clausen. Til barnedåben var flg.

faddere med: Fru Anna Clausen, Kjestrup. Fru Jensine Terkildsen samt Mads Wang.

Invitation til Jørgen og Annas forlovelsesfest

Der er ikke i brevene yderligere oplysninger om Anna Nissen, men forlovelsen har nok vakt stor glæde hos både plejefamilien Ravn og den biologiske familie Skau, som har kunnet se muligheden for en ny arvetager til slægtsgården Roskammergård. Der blev dog ikke megen tid til at nyde forlovelsen for Jørgen og Anna. Mørke krigsskyer trak op over landet sydfra og da sommeren er på sit højeste bryder 1. Verdenskrig ud og Jørgen må møde til krigstjeneste.

ⁱ Kirkebøger, Halk- Hejsager Sogn, 1847, 1884, 1885, 1889, 1891, 1894, 1899, 1901 samt Kirkebøger, Sønder Starup Sogn, 1854, 1883, 1903, 1914

ⁱⁱ J. Jespersen, "Danske Gaarde i Tekst og Billeder. 1. Bind ", 1923

ⁱⁱⁱ Jørgen Green, "Slægtsforskning i lægdsruller og søruller i hærens og søværnets arkiver", 2009

^{iv} Wikipedia, "Graudenz", 2010

(<http://en.wikidedia.org/wiki/Graudenz>)

^v Kirkebøger, Haderslev Domsogn/ Vor Frue Sogn, 1889, 1924, 1930, 1936, 1937